

Temat: Ruchy polityczne na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX w.
Konspekt lekcji przeznaczony dla liceum ogólnokształcącego

Cele:

Po skończonej lekcji uczeń powinien:

- znać najważniejsze ruchy polityczne na ziemiach polskich i wywodzące się z nich partie polityczne;
- charakteryzować programy polskich ugrupowań na przełomie XIX i XX w.;
- posiadać umiejętność wskazania na najważniejszych przedstawicieli stronnictw politycznych, ze szczególnym uwzględnieniem osoby Jana Ludwika Popławskiego;
- wskazać na podstawowe różnice pomiędzy programami polskich partii politycznych.

Metody:

- wykład nauczyciela;
- praca z tekstem źródłowym.

Środki dydaktyczne:

- teksty źródłowe z programami ugrupowań politycznych.

Tok lekcji:

I. Czynności organizacyjno-porządkowe.

- sprawdzenie listy obecności;
- odpytanie ucznia;

II. Rekapitulacja wtórna – wprowadzenie w temat.

Nauczyciel bądź wskazany przez niego uczeń przypomina, jak kształtowała się sytuacja Polaków w trzech zaborach po 1864 r.

III. Realizacja nowych treści.

Prowadzący przechodzi do zapoznania uczniów z nowym materiałem.

Według poniżej zaprezentowanego wzoru uczniowie uzupełniają tabelę. Nauczyciel podaje informacje na temat poszczególnych ugrupowań, dat ich powstania oraz działaczy. Uczniowie (klasa podzielona na 4 grupy, lecz bez pracy w grupach – np. uczeń z nrem 1 przerabia tekst nr 1, uczeń z nrem 2 – tekst nr 2, z 3 – nr 3, z 4 – nr 4, z 5 – nr 1 itd.) otrzymują program bądź materiały propagandowe poszczególnych ugrupowań (zob. załączniki). Na podstawie tych materiałów uczniowie pod kierunkiem nauczyciela uzupełniają założenia programowe poszczególnych ugrupowań we właściwym miejscu w tabeli (tabela w załączniku nr 6 to jedynie propozycja rozwiązania problemu). Każdy uczeń powinien – na podstawie materiałów źródłowych – zabrać głos w uzupełnianiu tabeli. Przy omawianiu ruchu narodowego nauczyciel, bądź wyznaczony uczeń, przybliży sylwetkę Jana Ludwika Popławskiego, podkreślając szczególną jego rolę w podjęciu problematyki uobywatelnienia chłopów oraz znaczenia dawnych, piastowskich ziem zachodnich dla przyszłości Polski. Kiedy lekcja prowadzona jest w regionie lubelskim podkreśla się podlubelskie pochodzenie Popławskiego. Kwestię pochodzenia terytorialnego podnosi się również przy sylwetce Balickiego.

Ruch polityczny	Nazwa partii (organizacji, środowiska) i data powstania	Przedstawiciele	Główne założenia
socjaliści:			
niepodległościowcy			
internacjonalisci (marksiści, komuniści)			
narodowcy (wszechpolacy)			
ludowcy			

--	--	--	--

IV. Rekapitulacja pierwotna.

Prowadzący pyta, czym różniły się między sobą poszczególne ruchy polityczne? Uczniowie powinni wskazać na najbardziej charakterystyczne różnice pomiędzy poszczególnymi ugrupowaniami politycznymi.

V. Zadanie pracy domowej

Temat pracy domowej: Hasła którego ruchu politycznego z poznanych na dzisiejszej lekcji są uniwersalne i aktualne na początku XXI wieku. Odpowiedź uzasadnij.

ZALĄCZNIKI

Nr 1

Róża Luksemburg, Czego chcemy? Komentarz do programu SDKPiL, 1904-1906

Socjalizm jest dążeniem międzynarodowym. Łączy on francuskich robotników i polskich, niemieckich i hiszpańskich, rosyjskich i angielskich, włoskich i amerykańskich w jedno wielkie bractwo wszechludzkie, wskazujące im na wspólne ich zadanie: zniesienie kapitalizmu. Międzynarodowość sprawy robotniczej wyraża się już dziś przy każdym wielkim strajku, jak również przy walce wyborczej, przez wzajemną pomoc braterską organizacji robotniczych różnych krajów i części świata. [...]

Proletariat Królestwa Polskiego i Litwy jest częścią proletariatu rosyjskiego. Przez lat dziesiątki robotnik polski i rosyjski razem znosili wspólne jarzmo despotyzmu. Rząd carski dusił materialnie i moralnie nie tylko lud polski, ale i rosyjski. [...]

[...]. Obalenie caratu i zdobycie wolności politycznych jest jednakowo najpierwszą potrzebą dla polskiego proletariatu, jak i dla rosyjskiego. [...]

[...] Klasa robotnicza musi dążyć nie do budowania nowych państw i rządów burżuazyjnych, lecz do zniesienia ich, a przede wszystkim do rozszerzenia możliwie wolności politycznych w tych państwach, w których żyje. Dlatego sprawa robotnicza wymaga nie oderwania Polski od Rosji dla zbudowania niepodległego państwa, tylko zniesienia absolutyzmu w Rosji i zdobycia wolności politycznych dla polskiego i dla rosyjskiego ludu roboczego.

Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, opr. M. Sobańska-Bondaruk, S. B. Lenard, Warszawa 2002, s. 428-429.

Nr 2

Roman Dmowski, Myśli nowoczesnego Polaka,

Przedmiotem tego patriotyzmu, albo ściślej mówiąc nacjonalizmu, nie jest pewien zbiór swobód, które dawniej ojczyznę nazywano, ale sam naród, jako żywy organizm społeczny, mający swą na podstawie rasowej i historycznej rozwiniętą odrębność duchową, swą kulturę, swe potrzeby do języka, kultury, tradycji, na odczuciu potrzeb narodu jako całości, na zespoleniu się z jego interesami. Jego rola nie kończy się z bliższą lub dalszą chwilą odzyskania niepodległości – ta jest dla niego jedynie etapem, poza którym praca i walka trwa dalej, posiłkując się nowymi narzędziami, nową bronią. Jednostka tu nie występuje, jako walcząca o wolność jedynie – głównym jej celem jest rozszerzenie zakresu narodowego życia, pomnożenie materialnego i duchowego dobra narodu, zdobycie dla tej całości społecznej, do której należy, możliwie wysokiego stanowiska w szeregu ludów.

[...] Patriotyzm ten nie tylko obowiązuje do określonego stanowiska względem rządów zaborczych, względem ciemiężców narodu, ale nakazuje bronić dobra narodowego od uszczerbku przeciw wszystkim, którzy na nie czynią zamachy; zajmuje odporne stanowisko względem uroszczeń ruskich lub litewskich, przeciwdziała usiłowaniom rozkładowym żydowskim; zachowuje się wrogo względem kierunków, starających się interesom klasowym, kastowym, wyznaniowym dać przewagę nad narodowymi; równoległe zaś przejawiać się musi w pracy twórczej, podnoszącej wartość narodu na wszystkich polach, przede wszystkim w pracy około zdobycia nowych sił narodowych przez wciągnięcie w sferę narodowego życia tych warstw, które w nim dotychczas udziału nie brały [...].

R. Dmowski, *Myśli nowoczesnego Polaka*, wyd. 11 popr. i uzupeł., Wrocław 1996, s. 74-75.

Nr 3

Program Polskiego Stronnictwa Ludowego z 27 II 1903 r.

Polskie Stronnictwo Ludowe dąży do narodowego, politycznego, ekonomicznego i cywilizacyjnego podniesienia ludu i nie spocznie w walce, aż zniknie na ziemi naszej, jak długa ona i szeroka, polityczna niewola i wszelaka niesprawiedliwość społeczna.

Pojęciem ludu obejmujemy wszystkie warstwy, zarówno wiejskie, jak i miejskie, które zajmują się pracą fizyczną czy umysłową i pracę uważają za jedyny tytuł zasług, praw i obowiązków.

[...]

Czekają mianowicie uregulowania ważne sprawy, że wymienimy tylko parcelację, emigrację zarobkową, inne obecnie wykonywane ustawy, które mają na celu ochronę ludności rolniczej i przemysłowej; niezbędną jest wreszcie rewizja całego ustawodawstwa dotyczącego owej ludności.

[...]

Dwa przeto wielkie cele, ku którym zmierzamy: emancypacja polityczna warstw ludowych i usamodzielnienie kraju, jak najściślej wiążą się z ekonomicznym postępem.

Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, opr. M. Sobańska-Bondaruk, S. B. Lenard, Warszawa 2002, s.433-434.

Nr 4

Program Polskiej Partii Socjalistycznej z 1893 roku

Polska partia socjalistyczna żąda zupełnego zniesienia rządów klasowych, które znalazły swój wyraz w dzisiejszym ukształtowaniu się państwowym.

Polska partia socjalistyczna występuje jednocześnie jako stronnictwo polityczne. Swe cele formułuje ona opierając się na rzeczywistości społecznej. W dążeniach swych występuje ona nie jako sentymentalny architekt społeczny, ale jako świadoma organizacja polityczna mas pracujących. Idzie jej zatem przede wszystkim o zdobycie władzy politycznej dla proletariatu i przez proletariat.

[...]

Polska partia socjalistyczna, przekonana, że zrealizowanie nowych form społecznego współżycia może mieć miejsce dopiero wtedy, gdy proletariat będzie rozporządzał odpowiednią siłą polityczną, występuje na dziś z programem jasno sformułowanym i możliwym do urzeczywistnienia.

[...]

Uwaga: Ze względu na warunki kulturowo-historyczne, w jakich znajdują się nasze masy pracujące, a w szczególności masy rolne, należy zwrócić uwagę agitatorów, by nie obrażali uczuć religijnych mas. Przeświadczeni głęboko sprzeczności chrześcijaństwa z socjalizmem, uważamy że dla skutecznego podważenia wpływu kleru należy wykazać jego stanowisko klasowe, przy czym można wskazać na sprzeczności nauk kleru z pierwotnym komunizmem chrześcijańskim.

K. Dumanowska, J. Dumanowski, *Historia 2. Zakresy podstawowy i rozszerzony. Czasy nowożytne w tekstach źródłowych*, Gdynia 2004, s. 101-102.

Nr 5

Popławski Jan Ludwik, ur. 17 I 1854, Bystrzejowice k. Lublina, zm. 12 III 1908, Warszawa, polityk, publicysta; jeden z czołowych ideologów obozu narodowego; 1893 współzałożyciel Ligi Narodowej i 1897 Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego (należał do twórców jego programu); od 1886 współredaktor „Głosu”, od 1895 „Przeglądu Wszechpolskiego”, od 1896 redaktor „Polaka”, 1902–03 „Wieku XX”, 1902–06 „Słowa Polskiego”, od 1908 „Przeglądu Narodowego”; organizator obchodów rocznic uchwalenia Konstytucji 3 maja oraz powstania kościuszkowskiego; wskazał m.in. na znaczenie ziem zachodniej Polski; *Szkice literackie i naukowe* (1910, tu m.in. rozprawa *O modernistach*); nielką część jego dorobku zawierają *Pisma polityczne* (t. 1–2 1910).

Źródło: Multimedialna encyklopedia PWN – historia, wersja 2.0.

Nr 6

Propozycja uzupełnienia tabeli.

Ruch polityczny	Nazwa partii (organizacji, środowiska) i data powstania	Przedstawiciele	Główne założenia
socjaliści	Wielki Proletariat, 1882	Ludwik Waryński	- postulaty równości; - dążenie do uzyskania stanu, by środki produkcji były własnością społeczną; - walka o socjalne przepisy prawa pracy; - uzyskanie ustępstw poprzez manifestacje, strajki.
niepodległościowcy	Polska Partia Socjalistyczna, 1892.	Edward Abramowski; Stanisław Grabski;	- dążenie do realizacji postulatów socjalistycznych drogą parlamentarną; - wizja budowy niepodległej Polski jako państwa

		Józef Piłsudski; Stanisław Wojciechowski.	demokratycznego;
	Polska Partia Socjalno- Demokratyczna Galicji i Śląska Cieszyńskiego, 1892.	Ignacy Daszyński	- j.w.
internacjoniści (marksści, komuniści)	Socjaldemokracja Królestwa Polskiego, 1893; Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy, 1900.	Róża Luksemburg; Feliks Dzierżyński; Julian Marchlewski	- odstąpienie od haseł niepodległości Polski; - podkreślanie roli walki klasowej;
narodowcy (wszechpolacy)	Liga Polska, 1887. Związek Młodzieży Polskiej „Zet”, 1888. „Głos”, 1886. Liga Narodowa, 1893 Stronictwo Demokratyczno- Narodowe, 1897	Zygmunt Miłkowski. Zygmunt Balicki. Jan Ludwik Popławski. Roman Dmowski; J. L. Popławski; Z. Balicki j. w.	- odzyskanie niepodległości Polski w granicach przedrozbiorowych poprzez powstanie; - kluczowe znaczenie całego narodu polskiego. - budowa nowoczesnego narodu, bez względu na różnice społeczne i terytorialne państw zaborczych – wszechpolskość (wszechstanowość) i wszechzaborowość; - krytyka kultu powstańczego; - szeroka działalność oświatowo-kulturalna; - wszelkie działania podporządkowane interesom narodu; - krytyczny stosunek wobec własnej przeszłości.
ludowcy	Stronictwo Ludowe, 1895 ; Polskie Stronictwo Ludowe, 1903 PSL „Piast”, 1913. PSL „Lewica”, 1913	Jakub Bojko; Jan Stapiński. Wincenty Witos. Jan Stapiński	- walka o prawa wyborcze dla chłopów; - propagowanie niepodległości Polski; - dążenie do rozszerzania oświaty wśród chłopów. - gotowość współpracy politycznej z narodowcami. - radykalizacja programu społecznego.

Uwaga!

W trakcie lekcji nie ma pracy w grupach. Uczniowie powinni analizować źródła samodzielnie i każdy z nich powinien zabrać głos w uzupełnianiu tabeli. Powyższa jej zawartość to jedynie propozycja, która może być wzbogacona lub pomniejszona o niektóre treści, w zależności od poziomu, jaki prezentuje klasa, w której przeprowadzana jest lekcja.